

STUDII ȘI CERCETĂRI
DE
NUMISMATICĂ

SERIE NOUĂ

VOLUMUL IX-XIV
(XXI-XXVI)
2018-2023

**STUDIES AND RESEARCHES
IN
NUMISMATICS**

**ÉTUDES ET RECHERCHES
DE
NUMISMATIQUE**

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL DE ARHEOLOGIE „VASILE PÂRVAN”

STUDII ȘI CERCETĂRI
DE
NUMISMATICĂ

SERIE NOUĂ
VOLUMUL IX-XIV (XXI-XXVI)
2018-2023

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE
BUCUREȘTI

2023

COMITETUL DE REDACȚIE

EUGEN NICOLAE, redactor responsabil
AUREL VÎLCU, redactor responsabil adjunct
MARIUS BLASKÓ, MIHAI DIMA, THEODOR ISVORANU
și EMANUEL VIOREL PETAC, membri

COLEGIUL DE REDACȚIE

RADU ARDEVAN; ANA BOLDUREANU; IONEL CÂNDEA, m.c. al Academiei Române;
GABRIEL CUSTUREA; GEORGES DEPEYROT; VIRGIL MIHAILESCU-BÎRLIBA;
CONSTANTIN C. PETOLESCU, m.c. al Academiei Române; acad. VICTOR SPINEI

RALUCA KOGĂLNICEANU, redactor

ADRIAN MIRCEA DOBRE, redactor Editura Academiei Române

OFELIA COȘMAN, tehnoredactor

Orice comandă va fi adresată la:

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE, Calea 13 Septembrie nr. 13, sector 5, 050711,
București, România; Tel. 4021-318 8146, 4021-318 8106, Fax 4021-318 2444,

E-mail: edacad@ear.ro; periodice@ear.ro

ORION PRESS IMPEX 2000 S.R.L., P. O. Box 77-19, sector 3, București, România;

Tél./Fax: 4021-610 6765, 4021-210 6787, Tél. 0311 044 668,

E-mail: office@orionpress.ro

Adresa redacției:

Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, str. Henri Coandă nr. 11, 010667 București,
Tel./Fax 4021-212 8862, E-mail: redactie_iab@yahoo.com; aurelvilcu@yahoo.com

Sumar – Sommaire

I. STUDII ȘI CERCETĂRI – ÉTUDES ET RECHERCHES

GABRIEL MIRCEA TALMAȚCHI, Despre două depozite monetare elenistice descoperite pe litoralul pontic – About two Hellenistic monetary deposits discovered on the Pontic coast.....	7
CORINA TOMA, Baterea monedelor dacice de tip Rădulești-Hunedoara – problema clasificării emisiunilor – Minting process of Rădulești-Hunedoara Dacian type coins – typological classifications	27
MIHAI DIMA, Tezaurul de monede romane imperiale de argint descoperit la Solonceni (raionul Rezina, Republica Moldova) – Hoard of Roman imperial silver coins found at Solonceni (Rezina county, Republic of Moldova).....	61
THEODOR ISVORANU, Observații privind tezaurul monetar din epoca romană târzie descoperit la Budăi (raionul Orhei, Republica Moldova) – Some remarks on the late Roman coin hoard discovered at Budăi (Orhei district, Republic of Moldova)	75
IONUȚ BADEA, <i>Lupa Capitolina</i> – l’histoire d’un symbole monétaire / <i>Lupa Capitolina</i> – the history of a monetary symbol.....	99
RADU GABRIEL DUMITRESCU, Monede antice din colecția Colegiului Național „Carol I” din Craiova – Ancient coins from the collection of the “Carol I” National College in Craiova	127
MÁRTON GYÖNGYÖSSY, <i>Moneta nova</i> . The brief history of the unsuccessful monetary reform of Louis II in light of recent research	147
MONICA DEJAN, Un tezaur de la sfârșitul secolului XVI descoperit la Ipotești (jud. Suceava) – A coin hoard from the ending of the 16 th century discovered at Ipotești (Suceava county)	159

II. DESCOPERIRI MONETARE – DÉCOUVERTES MONÉTAIRES

GABRIEL MIRCEA TALMAȚCHI, Aspecte ale difuziunii monedelor macedonene în nord-estul Thraciei (Dobrogea) prin intermediul noilor descoperiri – Aspects of Macedonian coin diffusion in north-eastern Thrace (Dobruja) through new discoveries	165
MIHAI DIMA, Denari romani republicani și imperiali dintr-un tezaur descoperit în Dobrogea – Roman republican and imperial denarii from a hoard found in Dobruja	187
MARIUS BLASKÓ, A sixteenth century hoard from Tarasova, Rezina District, the Republic of Moldova.....	199

III. NECROLOG – NÉCROLOGIE

ANA BOLDUREANU, Raisa Tabuica	209
EUGEN NICOLAE, Slobodan Srećković	213
ABREVIERI – ABBRÉVIATIONS	221

Observații privind tezaurul monetar din epoca romană târzie descoperit la Budăi (raionul Orhei, Republica Moldova)

Theodor ISVORANU*

In memoriam Raisa Tabuica

În cele ce urmează, ne referim la o descoperire monetară excepțională făcută cu peste șapte decenii în urmă în partea central-răsăriteană a Republicii Moldova, într-un sat aflat la nord de orașul Orhei (astăzi municipiu, capitala raionului omonim) și la circa 30 km rutieri spre nord-vest față de complexul arheologic de la Orheiul Vechi. Este singurul tezaur de acest tip complet recuperat, consemnat până astăzi de statistica descoperirilor monetare de epocă romană din Moldova de la est de Prut.

Despre tezaurul de *siliquae* de la Budăi existau mai multe relatări în literatura științifică, în lucrări de tip cronică sau repertoriu, unde apărea menționat pe scurt, uneori cu mici variații privind numărul monedelor recuperate. Materialul nu avusese parte însă de o publicare exhaustivă, lipsind și posibilitățile tehnice de ilustrare, iar diferențele de descriere datorate mai multor autori care l-au menționat ne-au determinat cu ani în urmă să efectuăm un studiu asupra tezaurului, în vederea unor clarificări asupra structurii și republicării cu ilustrație completă. Acest lucru s-a putut realiza cu sprijinul și colaborarea de excepție a custodelui-șef al colecției Muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală din Chișinău, regretata Raisa Tabuica, în anul 2014 monedele fiind publicate în volumul V.1 al seriei *Corpus Nummorum Moldaviae* coordonată de V.M. Butnariu¹. Întrucât formatul specific și spațiul editorial al publicației nu permiteau un comentariu mai extins, cu acest prilej² revenim cu unele observații privind istoricul și bibliografia descoperirii, structura tezaurului monetar, precum și cronologia și difuziunea la nord de Dunăre a monedelor de acest tip.

Descoperirea s-a făcut în anul 1951, în cursul unor lucrări de reabilitare a drumului dintre satul Budăi și orașul Orhei. La adâncimea de 40 cm a fost găsită o cană de ceramică roșiatică lucrată la roată, de tip *oenochoe*, în care se aflau 128 de monede din argint, acoperite de un strat de cenușă. În colecția muzeului din Chișinău au intrat 127 de piese – 126 *siliquae* de la Constantius II, de tip *vota*, respectiv o imitație de același tip –, un exemplar rămânând la descoperitor³. Câțiva ani mai târziu E.A. Rikman întreprindea o cercetare de teren, constatând că tezaurul fusese găsit în cadrul unei așezări de tip Černjahov⁴.

* Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București; theodor.isvoranu.gmail.com

¹ Th. Isvoranu, *Budăi, district d’Orhei, République de Moldavie; 1951*, în Ana Boldureanu, V.M. Butnariu, Elena-Lăcrămioara Istina, Th. Isvoranu, Raisa Tabuica, A. Vilcu, *Monnaies et parures du Musée National d’Ethnographie et d’Histoire Naturelle de Chișinău*, seria *Corpus Nummorum Moldaviae*, V.1, Chișinău, 2014, p. 22-30; pl. VII-XIV.

² Mulțumim pe această cale domnului Viorel M. Butnariu, căruia i se datorează fotografierea integrală a pieselor tezaurului, pentru permisiunea de a le reproduce în această lucrare.

³ Muzeul de Etnografie și Istorie Naturală din Chișinău – Nota de inventar nr. 217 / 30.07.1951. Din lotul menționat au fost prelucrate 126 *siliquae* (pl. I-VII), imitația (pl. VIII.c) nefiind accesibilă studiului la acel moment.

⁴ Al. Popa, Larisa Ciobanu, *Moneda romană în Basarabia (Ghid metodic)*, Chișinău, 2003, p. 58, cu bibliografia; Lilia Dergaciova, *The siliqua coin finds in the region between Dniester and Prut. A case study*, în V. Varbanov, N. Rusev (ed.),

Deși menționat în literatură la scurtă vreme după descoperire⁵, pentru tezaurul de la Budăi publicația de bază o reprezintă fără îndoială articolul semnat de Nudel'man și Rikman⁶ în 1956, conținând descrierea celor 127 piese ajunse la muzeu, în mare parte corectă, cu redarea mărcilor de monetărie și cu specificarea datelor tehnice. Monedele au fost atribuite atelierelor de la Sirmium (28), Antiochia (7) și, cea mai mare parte (87 ex.), monetăriei din Cyzic, cu toate că descrierea indica fără dubii emisiuni de la Constantinopol. Singura piesă ilustrată din tezaur a fost imitația de *siliqua*, reluată ulterior și de Kropotkin în lucrarea de mari proporții despre tezaurele de monede romane de pe teritoriul U.R.S.S.⁷ din 1961. În lucrarea lui Brajčevs'kij din 1959 privind moneda romană pe teritoriul Ucrainei⁸, se preciza, foarte pe scurt, dar pentru prima dată corect, că monedele de la Orhei sunt emisiuni ale atelierelor din Sirmium, Constantinopol și Antiochia. În articolul lui Fjodorov din 1960⁹, dar și în repertoriul lui Kropotkin din 1961, se perpetuează însă atribuirea eronată a emisiunilor de Constantinopol monetăriei din Cyzic, precum în Izvestija din 1956.

Publicațiile în limba rusă din anii 1950 și 1960 au menționat tezaurul sub toponimul Orhei (*Orheevskij klad*), autorii specificând însă, de regulă, că a fost descoperit în zona localității Budăi. Acesta a fost menționat pentru prima dată sub toponimul Budăi în lucrarea lui Nudel'man din 1976¹⁰, devenită curând de referință pentru studiul monedelor din Basarabia. Tot aici se specificau, pentru prima dată, și datele tehnice și apartenența la atelierul de la Cyzic (deci probabil Constantinopol) a celei de-a 128-a monede (respectiv celei de-a 127-a *siliqua*) din tezaur, care nu a ajuns în colecția muzeului din Chișinău. Autorul prezenta și o scală a greutateilor pieselor, de la 2,50 la 3,37 g, cele mai multe exemplare (circa două treimi) cântărind peste 3,30 g. Și aici însă monedele bătute la Constantinopol erau prezentate tot ca emisiuni de la Cyzic. Preluarea informației în literatura numismatică românească a fost evident influențată de unele neconcordanțe din publicațiile perioadei sovietice și în primul rând de toponimia tezaurului. În repertoriul din 1975, C. Preda menționa tezaurul ca fiind de la Orhei (evident, după sursa citată, V.V. Kropotkin, care preciza însă că punctul de descoperire se afla în zona satului Budăi)¹¹. Ulterior, în amplul articol și repertoriu dedicat circulației monedelor romane postaugustiene în teritoriile carpto-dunărene pontice, respectiv secțiunea alocată perioadei 324-383¹², era precizat că descoperirea s-a făcut la Budăi, r. Orhei, cu trimitere la cartea lui Nudel'man din 1976, cele 127 *siliquae* provenind de la Sirmium (28), Cyzic (88), Antiochia (7), centru neprecizat (4). Confuzia între cele două centre emitente din Propontis este

Coin hoards in Southeastern Europe (1st-6th century AD), Ruse, 2021, p. 119-121, unde autoarea observă unele neconcordanțe între primele relatări din literatură privind structura tezaurului și numărul pieselor intrate în colecția muzeului, care, evident, au influențat citările ulterioare; relativ la afirmația „Thus, according to T. Isvoranu, 126 coins are kept at the Museum, one imitation left at the discoverer, the last one, the 128th item, was out of the question” de la p. 120, cu trimitere în nota 12 la lucrarea noastră din 2014 citată mai sus (a se vedea nota 1), admitem că s-a strecurat o eroare, întrucât la locul citat (p. 22) se afirmă doar: „126 siliquae de Constantius II et une imitation de monnaie d'argent de Constantius II ont été données au musée”.

⁵ V.V. Kropotkin, *Topografija rimskih i rannevizantijskih monet na teritorii SSSR*, Vestnik Drevnej Istorii, 1954, 3, p. 168, nr. 664.

⁶ A.A. Nudel'man, E.A. Rikman, *Dva klada i nahodki otdel'nyh monet (rimskih i rannevizantijskih) iz Moldavii*, Izvestija Moldavskogo filiala Akademii Nauk SSSR, nr. 4, 31, 1956, p. 143-147, fig. 3. O reinterpretare a iconografiei imitației la Lilia Dergaciovă, *op. cit.*, p. 121 și 177, pl. XVI.

⁷ V.V. Kropotkin, *Klady rimskih monet na teritorii SSSR*, Arheologija SSSR. Svod Arheologičeskikh Istočnikov G 4-4, Moscova, 1961, p. 95-96, nr. 1355, fig. 20.

⁸ M.I. Brajčevs'kij, *Rims'ka moneta na teritorii Ukrainy*, Kiev, 1959, p. 204, nr. 1081.

⁹ G.B. Fjodorov, *Rimskie i rannevizantijskie monety na teritorii Moldavskoj SSR*, în *Omagiu lui Constantin Daicoviciu cu prilejul împlinirii a 60 de ani*, București, 1960, p. 181, nr. 19.

¹⁰ A.A. Nudel'man, *Topografija kladov i nahodok ediničnyh monet*, Chișinău, 1976, p. 52-53, nr. 8.

¹¹ C. Preda, *Circulația monedelor postaugustiene în Dacia*, SCIVA, 26, 1975, 4, p. 474.

¹² V.M. Butnariu, *Monedele romane postaugustiene în teritoriile carpto-dunărene-pontice (anii 275-491). II. Perioada 324-383*, ArhMold, 12, 1988, p. 190, nr. 58.

îndreptată în lucrarea Elenei Stoljarik¹³, unde se precizează că piesele de tip *vota* erau bătute în atelierele de la Sirmium, Constantinopol și Antiochia, respectiv în sinteza datorată lui Al. Popa și Larisei Ciobanu¹⁴, unde sunt prezentate detaliat circumstanțele descoperirii și o atribuire corectă pe monetării.

CATALOG

IMPERIUL ROMAN CONSTANTIUS II

Sirmium

Perioada 348-354

Siliquae; tip VOTIS / XXX / MVLTIIS / XXXX; SIRM.

RIC, VIII, p. 385, nr. 15, septembrie 351-6 noiembrie 355.

1. AR 3,22 g; 21 mm; inv. 2545/951.
 2. AR 3,21 g; 20 mm; inv. 2545/953.
 3. AR 2,92 g; 21 mm; inv. 2545/964.
 4. AR 2,87 g; 20 mm; flan fisurat; inv. 2545/1026.
- CNM 5¹⁵, p. 22, nr. 1-4.

Siliquae; tip VOTIS / XXX / MVLTIIS / XXXX; •SIRM.

RIC, VIII, p. 385, nr. 17, septembrie 351-6 noiembrie 355.

5. AR 3,72 g; 21 mm; inv. 2545/950.
6. AR 3,60 g; 21 mm; inv. 2545/974.
7. AR 3,55 g; 22 mm; inv. 2545/962.
8. AR 3,46 g; 22 mm; inv. 2545/1002.
9. AR 3,40 g; 20 mm; inv. 2545/954.
10. AR 3,17 g; 22×20 mm; flan fisurat; inv. 2545/967.
11. AR 3,16 g; 22 mm; inv. 2545/958.
12. AR 3,14 g; 21×20 mm; inv. 2545/1031.
13. AR 3,13 g; 22×20 mm; inv. 2545/971.

¹³ Elena Stoljarik, *Očerki monetnogo obraščeniija v Severo-Zapadnogo Pričernomor'ja v pozdnerimskoe i vizantijskoe vremja (konec III-načalo XIII v.)*, Kiev, 1992; eadem, *Essays on Monetary Circulation in the north-western Black Sea Region*, Odesa, 1993, a se vedea p. 31.

¹⁴ Al. Popa, Larisa Ciobanu, *loc. cit.* Autorii trimit însă la Cohen 150, care corespunde cu RIC VIII, p. 142, tipul Pax Augustorum, emis la Augusta Treverorum pentru cei trei urmași ai lui Constantin între anii 337-340.

¹⁵ CNM 5 = *Corpus Nummorum Moldaviae*, volumul V.1.

14. AR 3,05 g; 22 mm; flan fisurat; inv. 2545/966.

15. AR 3,04 g; 22×20 mm; inv. 2545/973.

16. AR 2,93 g; 21 mm; inv. 2545/952.

17. AR 2,88 g; 22 mm; arsă? Inv. 2545/975.

CNM 5, p. 22 și 24, nr. 5-17.

Siliqua; tip VOTIS / XXX / MVLTIIS / XXXX; SIRMΩ.

RIC, VIII, –; cf. p. 385, n° 20, septembrie 351-6 noiembrie 355.

18. AR 3,01 g; 20 mm. inv. 2545/976.

CNM 5, p. 24, nr. 18.

Perioada 354-358

Siliquae; tip VOTIS / XXX / MVLTIIS / XXXX; •SIRM•.

RIC, VIII, p. 389, nr. 66, Sirmium, 6 noiembrie 355-vara anului 361.

19. AR 3,61 g; 20 mm; inv. 2545/960.

20. AR 3,34 g; 21 mm; inv. 2545/970.

21. AR 3,32 g; 21×20 mm; flan fisurat, parțial ars (?); inv. 2545/965.

22. AR 3,30 g; 22×20 mm; margine crăpată; inv. 2545/969.

23. AR 3,30 g; 21 mm; inv. 2545/955.

24. AR 3,26 g; 22 mm; flan fisurat; inv. 2545/968.

25. AR 3,14 g; 21 mm; inv. 2545/956.

26. AR 3,11 g; 21 mm; margine crăpată; inv. 2545/972.

27. AR 2,88 g; 21 mm; inv. 2545/959.

28. AR 2,82 g; 22 mm; inv. 2545/963.

CNM 5, p. 24, nr. 19-28.

Constantinopol

Perioada 341-348

Siliqua; tip VOTIS / XXV / MVLTIIS / XXX; C•A.

RIC, VIII, p. 452, nr. 61, primăvara anului 340-15 martie 351.

29. AR 3,27 g; 22 mm; inv. 2545/992.

CNM 5, p. 24, nr. 29.

*Perioada 348-354**Siliquae*; tip VOTIS / XXX / MVLTIIS / XXXX; C•A.

RIC, VIII, p. 456, nr. 102, 15 martie 351-6 noiembrie 355.

30. AR 3,18 g; 21×20 mm; inv. 2545/1032.

31. AR 3,12 g; 20×19 mm; inv. 2545/1025.

32. AR 3,05 g; 21 mm; inv. 2545/982.

33. AR 3,01 g; 21×20 mm; inv. 2545/1027.

34. AR 2,98 g; 20 mm; inv. 2545/994.

35. AR 2,93 g; 20 mm; inv. 2545/1033.

36. AR 2,82 g; 20 mm; inv. 2545/995.

CNM 5, p. 24-25, nr. 30-36.

Siliquae; tip VOTIS / XXX / MVLTIIS / XXXX; C•B.

RIC, VIII, p. 456, nr. 102, 15 martie 351-6 noiembrie 355.

37. AR 3,37 g; 20 mm; margine crăpată; inv. 2545/1007.

38. AR 3,10 g; 21 mm; inv. 2545/1005.

39. AR 3,06 g; 20×18 mm; inv. 2545/1006.

CNM 5, p. 25, nr. 37-39.

Siliquae; tip VOTIS / XXX / MVLTIIS / XXXX; C•Γ.

RIC, VIII, p. 456, nr. 102, 15 martie 351-6 noiembrie 355.

40. AR 3,26 g; 21 mm; inv. 2545/1009.

41. AR 3,22 g; 20×19 mm; margine crăpată; inv. 2545/1012.

42. AR 3,14 g; 21×20 mm; inv. 2545/1014.

43. AR 3,14 g; 20 mm; inv. 2545/1008.

44. AR 3,03 g; 20 mm; inv. 2545/1015.

45. AR 3,00 g; 20 mm; inv. 2545/1011.

46. AR 2,92 g; 21×20 mm; inv. 2545/1013.

47. AR 2,91 g; 20 mm; urme de oxid de cupru; arsă (?); inv. 2545/1016.

48. AR 2,67 g; 21 mm; inv. 2545/1010.

CNM 5, p. 25, nr. 40-48.

Siliquae; tip VOTIS / XXX / MVLTIIS / XXXX; C•Δ.

RIC, VIII, p. 456, nr. 102, 15 martie 351-6 noiembrie 355.

49. AR 3,28 g; 20×19 mm; inv. 2545/1004.

50. AR 3,12 g; 20 mm; inv. 2545/1001.

51. AR 3,05 g; 21 mm; inv. 2545/996.

52. AR 3,04 g; 20 mm; inv. 2545/961.

53. AR 2,99 g; 21×20 mm; inv. 2545/1003.

54. AR 2,97 g; 21 mm; margine crăpată; inv. 2545/998.

55. AR 2,80 g; 20 mm; margine crăpată; inv. 2545/999.

CNM 5, p. 25, nr. 49-55.

Siliquae; tip VOTIS / XXX / MVLTIIS / XXXX; C•Є.

RIC, VIII, p. 456, nr. 102, 15 martie 351-6 noiembrie 355.

56. AR 3,20 g; 20 mm; inv. 2545/1045.

57. AR 3,15 g; 20 mm; arsă? Inv. 2545/1044.

58. AR 3,14 g; 20 mm; flan fisurat; inv. 2545/1040.

59. AR 3,08 g; 20 mm; inv. 2545/1041.

CNM 5, p. 25 și 28, nr. 56-59.

Siliquae; tip VOTIS / XXX / MVLTIIS / XXXX; C•S.

RIC, VIII, p. 456, nr. 102, 15 martie 351-6 noiembrie 355.

60. AR 3,38 g; 20 mm; inv. 2545/1036.

61. AR 3,22 g; 21×20 mm; inv. 2545/1038.

62. AR 3,18 g; 20 mm; inv. 2545/1039.

63. AR 3,18 g; 20×19 mm; inv. 2545/1043.

64. AR 3,04 g; 20 mm; arsă? Inv. 2545/1049.

65. AR 3,03 g; 21 mm; inv. 2545/1037.

CNM 5, p. 28, nr. 60-65.

Siliqua; tip VOTIS / XXX / MVLTIIS / XXXX; C•Z.

RIC, VIII, p. 456, nr. 102, 15 martie 351-6 noiembrie 355.

66. AR 3,22 g; 20 mm; inv. 2545/1035.

CNM 5, p. 28, nr. 66.

Siliquae; tip VOTIS / XXX / MVLTIIS / XXXX; C•H.

RIC, VIII, p. 456, nr. 102, 15 martie 351-6 noiembrie 355.

- 67. AR 3,24 g; 20 mm; inv. 2545/1034. CNM 5, p. 28, nr. 79¹⁶.
- 68. AR 3,20 g; 21 mm; inv. 2545/1030. CNM 5, p. 28, nr. 67.
- 69. AR 3,15 g; 21 mm; inv. 2545/1029. CNM 5, p. 28, nr. 68.
- 70. AR 3,15 g; 20 mm; inv. 2545/957. CNM 5, p. 28, nr. 69.
- 71. AR 3,07 g; 22×21 mm; inv. 2545/1024. CNM 5, p. 28, nr. 70.
- 72. AR 2,98 g; 21 mm; inv. 2545/1028. CNM 5, p. 28, nr. 71.
- 73. AR 2,83 g; 21×20 mm; flan fisurat, pe revers urme de ardere, depunere de zgură; inv. 2545/1000. CNM 5, p. 28, nr. 72.

Siliquae; tip VOTIS / XXX / MVLTIIS / XXXX; C•Θ.

RIC, VIII, p. 456, nr. 102, 15 martie 351-6 noiembrie 355.

- 74. AR 3,35 g; 21×20 mm; inv. 2545/1042. CNM 5, p. 28, nr. 73.
- 75. AR 3,16 g; 21 mm; inv. 2545/1046. CNM 5, p. 28, nr. 74.
- 76. AR 2,74 g; 21 mm; depunere de metal topit pe avers, adâncitură în flan (porțiune topită ?) pe revers; inv. 2545/1047. CNM 5, p. 28, nr. 75.

Siliquae; tip VOTIS / XXX / MVLTIIS / XXXX; C•I.

RIC, VIII, p. 456, nr. 102, 15 martie 351-6 noiembrie 355.

- 77. AR 3,31 g; 20 mm; inv. 2545/1017. CNM 5, p. 28, nr. 76.
- 78. AR 3,25 g; 20 mm; inv. 2545/1019. CNM 5, p. 28, nr. 77.
- 79. AR 3,24 g; 21 mm; flan fisurat; inv. 2545/1023. CNM 5, p. 28, nr. 78.
- 80. AR 3,21 g; 20 mm; inv. 2545/1021. CNM 5, p. 28, nr. 80.
- 81. AR 3,16 g; 21×20 mm; inv. 2545/1018. CNM 5, p. 28, nr. 81.
- 82. AR 3,13 g; 20 mm; inv. 2545/1020. CNM 5, p. 28, nr. 82.
- 83. AR 3,05 g; 22×20 mm; inv. 2545/1022. CNM 5, p. 28, nr. 83.

Siliquae; tip VOTIS / XXX / MVLTIIS / XXXX; C•IA.

RIC, VIII, p. 456, nr. 102, 15 martie 351-6 noiembrie 355.

- 84. AR 3,30 g; 20 mm; inv. 2545/990.

¹⁶ Întrucât, printr-o eroare, în catalogul realizat în 2014 piesa cu nr. inv. 2545/1034 – o monedă bătută în officina H – fusese alăturată grupului emisiunilor din officina I, prin relocarea ei în poziția corectă, nr. 79 a devenit 67; intervalul 67-78 s-a decalat cu o poziție: fostul 67 a devenit 68, iar 78 a devenit 79.

85. AR 3,29 g; 20 mm; inv. 2545/987.
 86. AR 3,11 g; 22×20 mm; inv. 2545/989.
 87. AR 3,10 g; 20 mm; inv. 2545/985.
 88. AR 3,01 g; 20 mm; margine crăpată; inv. 2545/993.
 89. AR 2,97 g; 21×20 mm; inv. 2545/988.
 90. AR 2,72 g; 19 mm; inv. 2545/986.
 CNM 5, p. 28-29, nr. 84-90.

Siliqua; tip VOTIS / XXX / MVLTI / XXXX; C•?.

Cf. RIC, VIII, p. 456, 15 martie 351-6 noiembrie 355.

91. AR 3,13 g; 20 mm; margine crăpată; inv. 2545/997.
 CNM 5, p. 29, nr. 91.

Siliquae; tip VOTIS / XXX / MVLTI / XXXX; C♣A.

RIC, VIII, p. 456, nr. 104. 15 martie 351-6 noiembrie 355.

92. AR 3,54 g; 20×19 mm; inv. 2545/1053.
 93. AR 2,97 g; 21 mm; inv. 2545/1062.
 94. AR 2,76 g; 20 mm; inv. 2545/1051.
 CNM 5, p. 29, nr. 92-94.

Siliquae; tip VOTIS / XXX / MVLTI / XXXX; C♣B.

RIC, VIII, p. 456, nr. 104, 15 martie 351-6 noiembrie 355.

95. AR 3,22 g; 21×20 mm; inv. 2545/1052.
 96. AR 3,08 g; 20 mm; pe revers urme de ardere, depunere de zgură; inv. 2545/1074.
 97. AR 2,76 g; 20 mm; inv. 2545/1059.
 CNM 5, p. 29, nr. 95-97.

Siliquae; tip VOTIS / XXX / MVLTI / XXXX; C♣T.

RIC, VIII, p. 456, nr. 104, 15 martie 351-6 noiembrie 355.

98. AR 3,55 g; 20 mm; inv. 2545/1054.
 99. AR 3,20 g; 21 mm; pe avers urme de ardere, depunere de zgură; inv. 2545/1056.
 100. AR 3,17 g; 20 mm; inv. 2545/1057.

101. AR 3,08 g; 21 mm; inv. 2545/1055.

102. AR 2,97 g; 22×21 mm; urme de ardere, depuneri de zgură; pe avers urme de oxid de cupru; inv. 2545/1058.

CNM 5, p. 29, nr. 98-102.

Siliquae; tip VOTIS / XXX / MVLTIIS / XXXX; C^Δ.

RIC, VIII, p. 456, nr. 104, 15 martie 351-6 noiembrie 355.

103. AR 3,71 g; 21 mm; inv. 2545/1050.

104. AR 3,44 g; 20 mm; inv. 2545/1061.

CNM 5, p. 29, nr. 103-104.

Siliquae; tip VOTIS / XXX / MVLTIIS / XXXX; C^S.

RIC, VIII, p. 456, nr. 104, 15 martie 351-6 noiembrie 355.

105. AR 3,40 g; 22 mm; inv. 2545/1073.

106. AR 3,19 g; 20 mm; inv. 2545/1068.

107. AR 3,10 g; 21 mm; inv. 2545/1067.

108. AR 2,84 g; 22×20 mm; inv. 2545/1065.

109. AR 2,71 g; 20 mm; inv. 2545/1069.

CNM 5, p. 29, nr. 105-109.

Siliquae; tip VOTIS / XXX / MVLTIIS / XXXX; C^Z.

RIC, VIII, p. 456, nr. 104, 15 martie 351-6 noiembrie 355.

110. AR 3,16 g; 20×19 mm; inv. 2545/1063.

111. AR 3,10 g; 20 mm; inv. 2545/1066.

112. AR 3,05 g; 21 mm; pe avers, urmă de lovitură; inv. 2545/1064.

113. AR 2,95 g; 20 mm; inv. 2545/1072.

114. AR 2,60 g; 20×19 mm; inv. 2545/1071.

CNM 5, p. 29-30, nr. 110-114.

Siliqua; tip VOTIS / XXX / MVLTIIS / XXXX; C^H.

RIC, VIII, p. 456, nr. 104, 15 martie 351-6 noiembrie 355.

115. AR 2,56 g; 21 mm; flan ușor fisurat; inv. 2545/1060.

CNM 5, p. 30, nr. 115.

Siliqua; tip VOTIS / XXX / MVLTIS / XXXX; C~~✱~~Θ.

RIC, VIII, p. 456, nr. 104, 15 martie 351-6 noiembrie 355.

116. AR 3,52 g; 20 mm; inv. 2545/1070.

CNM 5, p. 30, nr. 116.

Siliqua; tip VOTIS / XXX / MVLTIS / XXXX; C~~✱~~IA.

RIC, VIII, p. 456, nr. 104, 15 martie 351-6 noiembrie 355.

117. AR 3,17 g; 20 mm; flan ușor fisurat; inv. 2545/991.

CNM 5, p. 30, nr. 117.

Siliqua; tip VOTIS / XXX / MVLTIS / XXXX; [C . . .].

Cf. RIC, VIII, p. 456, 15 martie 351-6 noiembrie 355.

118. AR 3,07 g; 20 mm. Inv. 2545/984.

CNM 5, p. 30, nr. 118.

Antiochia

Perioada 348-354

Siliquae; tip VOTIS / XXX / MVLTIS / XXXX; ANT.

RIC, VIII, p. 520, nr. 108, sfârșitul anului 347-6 noiembrie 355.

119. AR 3,31 g; 20 mm; inv. 2545/977.

120. AR 3,15 g; 20 mm; inv. 2545/980.

CNM 5, p. 30, nr. 119-120.

Perioada 354-358

Siliqua; tip VOTIS / XXX / MVLTIS / XXXX; •ANTΔ•.

RIC, VIII, –; cf. p. 527, nr. 183 (•ANTΘ•), 6 noiembrie 355-3 noiembrie 361.

121. AR 3,14 g; 20 mm. inv. 2545/983.

CNM 5, p. 30, nr. 121.

Siliquae; tip VOTIS / XXX / MVLTIS / XXXX; •ANT•.

RIC, VIII, p. 527, nr. 184, 6 noiembrie 355-3 noiembrie 361.

122. AR 3,19 g; 20 mm; flan fisurat; inv. 2545/981.

123. AR 3,18 g; 20 mm; inv. 2545/978.

124. AR 3,11 g; 20 mm; flan ușor fisurat; inv. 2545/979.

125. AR 2,91 g; 19 mm; flan cu fisură pronunțată; inv. 2545/1048.

CNM 5, p. 30, nr. 122-125.

Perioada 348-354 sau 354-358

Siliqua; tip VOTIS / XXX / MVLTIIS / XXXX; [. . NT . .].

Cf. RIC, VIII, p. 520, sfârșitul anului 347-6 noiembrie 355, sau p. 527, 6 noiembrie 355-3 noiembrie 361.

126. AR 2,85 g; 20 mm; arsă, parțial topită; flan crăpat, deteriorat, pe avers urmă de lovitură; inv. 2545/1075.

CNM 5, p. 30, nr. 126.

Trebuie precizat că toate monedele romane din tezaur sunt *siliquae* „grele” echivalente cu argenteii constantinieni, anterioare reformei lui Constantius II din 358, an în care, în vederea contracarării unor probleme financiare, autoritățile au adoptat măsura diminuării substanțiale a acestor monede. Iconografia rămânea neschimbată, dar față de greutatea (teoretică) de circa 3,40 g a argenteilor-*siliquae* (raportul cu moneda de aur fiind de 24 ex. la 1 *solidus*), *siliqua* „ușoară” sau *siliqua* cântărea în medie 2,10 g (44 *siliquae*: 1 *solidus*)¹⁷. Nu este surprinzător faptul că *siliqua* „grea” a fost frecvent teaurizată și era evident preferată ca stipendiu de populațiile vecine Imperiului și în raporturi clientelare cu acesta. De altfel, aproape toate exemplarele teaurizate descoperite între Prut și Nistru sunt argentei-*siliquae*¹⁸.

Ca încadrare cronologică, dintre cele 126 monede de argint de la Constantius II aflate în colecția Muzeului de Etnografie și Istorie Naturală din Chișinău, un singur exemplar este anterior anului 353 (nr. 29), în care, după dispariția uzurpatorului Magnentius, Constantius și-a celebrat tricennalia la Arelate¹⁹. Respectivul exemplar, bătut la Constantinopol în prima officină, poate în intervalul 350-353, dacă nu cumva începând încă din anii 346-347, înainte de reforma monedelor de bronz argintat, poartă pe revers inscripția în cunună VOTIS XXV / MVLTIIS / XXX. J.P.C. Kent admitea posibilitatea unei celebrări comune pentru cei doi împărați în 346, anul consulatului lor comun, a 25 de ani de la urcarea pe tron a lui Constantius și, respectiv, a 15 ani pentru Constans²⁰. Toți ceilalți argentei-*siliquae*, post 353, sunt de tip *vota tricennalia* (VOTIS XXX / MVLTIIS / XXXX), emis în mari cantități până la reforma din 358.

Distribuția pe ateliere monetare este următoarea: 28 exemplare (22,22%) au fost bătute la Sirmium, 90 exemplare (71,42%) la Constantinopol și opt exemplare (6,34%) la Antiochia.

¹⁷ RIC, VIII, p. 57-59, care folosește pentru cele două categorii termenii „*siliquae*”, respectiv „*siliquae reduce*”; P. Bastien, *Le Monnayage de l'atelier de Lyon. De la mort de Constantin à la mort de Julien (337-363)*, Wetteren, 1985, p. 86-87; G. Depeyrot, *Le système monétaire de Dioclétien à la fin de l'Empire Romain. A. De Dioclétien à Julien*, RBN(S), 138, 1992, p. 61-62.

¹⁸ Lilia Dergaciova, *The siliqua coin finds . . .*, p. 118-186; eadem, *The siliqua coin finds in the region between Dniester and Prut. A case study (continuation)*, Pontica 55, 2022, *Supplementum IX, Studia numismatica et archaeologica in honorem Gabriel Gheorghe Custurea oblata*, p. 147-164.

¹⁹ Amm. Marcell., XIV.5.1.

²⁰ RIC, VIII, p. 51.

Monedele de la Sirmium (nr. 1-28) aparțin a patru emisiuni, dintre care cea cu două puncte în exergă fusese datată de Kent începând cu 355²¹, celelalte fiind mai timpurii (evident, ne referim la intervalul 353-358). Merită menționată în mod deosebit o emisiune posibil inedită, pentru care nu am găsit încă analogie, în exergă cu marca SIRMΩ (nr. 18; pl. VIII.a). Luând ca bază cronologia lui Kent, poate și aceasta s-ar integra în grupul datat anterior anului 355²², ce cuprinde emisiunile fără punct în exergă și pe cele cu un punct înainte sau după SIRM, dar mai ales emisiunea marcată SIRM☺²³.

Monedele de la Constantinopol (nr. 29-118), reprezentând majoritatea, aparțin seriilor de emisiuni cu punct și, respectiv, cu ramură de palmier în exergă, exemplarele cu punct, sensibil mai numeroase (63 ex. față de 26), reprezentând toate officinele. Cele mai multe piese (14) provin din officina Γ (nr. 40-48; 98-102). După Kent, toate aceste emisiuni se datau până în 355, iar ulterior monetăria capitalei n-ar mai fi produs monede de argint de tip *vota* până la reforma *siliqua*-ei ușoare²⁴, ceea ce nu pare ușor de acceptat, având în vedere că în alte centre emitente emisiunile de argentei au continuat.

Din grupul de la Antiochia (nr. 119-126), două monede reprezintă emisiunea mai timpurie fără puncte în exergă, iar alte cinci – pe cea cu numele monetăriei încadrat de puncte. Dintre acestea din urmă, prima s-ar data piesa cu ANT urmat de numărul officinei Δ (nr. 121; pl. VIII.b), o emisiune rară, necunoscută lui Kent decât prin exemplare din officina Θ²⁵.

Dacă anul 358 poate fi considerat fără dubii un *terminus ante quem* pentru emiterea celor mai târzii monede din tezaur, pentru ascunderea sau pur și simplu depunerea monedelor în pământ am putea avea în vedere un moment post 361, cea mai tentantă fiind legarea sa de contextul evenimentelor din primii ani ai domniei casei lui Valentinian I, mai plauzibil decât de episodul ulterior al retragerii precipitate a goșilor din fața hunilor²⁶.

Componenta integral cunoscută a tezaurului de la Budăi îl constituie ca reper cronologic și pentru alte depozite monetare dintre Prut și Nistru cu structură asemănătoare, aflate din păcate în stare fragmentară, unele documentate de doar una sau câteva piese. Statistica tezaurilor de argentei cunoscute până în prezent de pe teritoriul Republicii Moldova – incluzând pe cel prezentat mai sus – consemnează circa 260 de exemplare recuperate, dar conform informațiilor păstrate se poate admite că numărul lor era inițial cu mult mai mare. Tezaurul descoperit în 1973 pe teritoriul municipiului Chișinău ar fi conținut cel puțin 250 de monede, din care au ajuns în colecțiile publice locale câteva zeci, 21 exemplare fiind determinate²⁷.

²¹ RIC, VIII, p. 389, nr. 66.

²² RIC, VIII, p. 389.

²³ Redeschisă în 351 probabil cu personal adus de la Siscia, monetăria din Sirmium a funcționat sub Constantius II în cea mai mare parte cu o singură officină; RIC, VIII, p. 382. Este discutabil dacă forma SIRMΩ indică o emisiune efemeră poate anterioară celei marcată SIRM☺, eventual simbolul ☺ reprezentând o stilizare a lui Ω, sau acesta din urmă ar fi survenit doar ca eroare de gravare.

²⁴ RIC, VIII, p. 456, 459.

²⁵ RIC, VIII, p. 527, nr. 183.

²⁶ Th. Isvoranu, *Monedele imperiului roman târziu (294-498 p.Chr.)*, în Ana Boldureanu, E. Nicolae (coord.), *Moneda în Republica Moldova*, cap. I.2. *Secolele I-VII p.Chr.*, Chișinău, 2015, p. 67-68, 70.

²⁷ Cu privire la lotul descoperit în 1973: A.A. Nudel'man, *Očerki istorii monetnogo obraščeniija v Dnestrovsko-Prutskom regione*, Chișinău, 1985, p. 152, nr. 57/11; Al. Popa, Larisa Ciobanu, *op. cit.*, p. 53, g; Th. Isvoranu, *Chișinău-municipie, République de Moldavie; 1973*, în Ana Boldureanu et alii, *Monnaies et parures . . .*, p. 31-32; pl. XV-XVI. Din restul tezaurului, risipit pe piața de antichități, câteva zeci de piese au fost achiziționate în anii 1993-1994 de către Muzeul Național de Istorie a Moldovei (MNIM) și inventariate ca „tezaur din r. Telenești”, conform relatărilor vânzătorilor: Al. Popa, Larisa Ciobanu, *op. cit.*, p. 71, a (25 ex., „nelocalizate precis”); Lilia Dergaciova, *Noi tezaure monetare cu siliquae descoperite în Republica Moldova*, în B. Ciupercă (ed.), *Arheologia mileniului I p. Chr., V. Identități și schimburi culturale în mileniul I p. Chr.*, Braïla, 2016, p. 91 (26 ex., „raionul Telenești, 1999”); eadem, *The siliqua coin finds . . .*, p. 129-131 (26 ex.,

Pl. I. Monede din tezaurul descoperit la Budăi.

Pl. II. Monede din tezaurul descoperit la Budăi.

Pl. III. Monede din tezaurul descoperit la Budăi.

Pl. IV. Monede din tezaurul descoperit la Budăi.

Pl. V. Monede din tezaurul descoperit la Budăi.

Pl. VI. Monede din tezaurul descoperit la Budăi.

Pl. VII. Monede din tezaurul descoperit la Budăi.

Pl. VIII. Monede din tezaurul descoperit la Budăi (mărite 2:1): a. Catalog nr. 18 (Sirmium); b. Catalog nr. 121 (Antiochia); c. Imitația (după V.V. Kropotkin, *Klady rimskih monet na teritorii SSSR*, Arheologija SSSR. Svod Arheologičeskikh Istočnikov G 4-4, Moscova, 1961, p. 95-96, nr. 1355, fig. 20).

Mai recent, tot în partea limitrofă a capitalei – zona aeroportului – ar fi fost descoperiți șase argentei²⁸, dar aceștia ar reprezenta mai degrabă un fragment din tezaurul menționat, care a fost aflat tot în această zonă, mai precis lângă latura dinspre aeroport a Muzeului Satului²⁹. După cel de la Budăi, al doilea ca număr de monede recuperate este tezaurul de la Lărguța, r. Cantemir, cu structură aproape integral cunoscută (76 din totalul de 86 ex.)³⁰. Din alte două tezaure scoase la lumină în zona Orheiului³¹ și la Taraclia, r. Căușeni în apropierea construcției de pământ denumită „Valul lui Traian de nord”³², au fost recuperate câte patru exemplare, iar din depozitul găsit în nord-vestul țării la Braniște, r. Râșcani³³, precum și din cel din sud-vest de la Capaclia, r. Cantemir (care ar fi conținut circa 100 ex.)³⁴, se mai cunoaște câte o singură monedă. Aproape în totalitate acestea sunt argentei-*siliquae* de la Constantius II, post 350, la fel ca și în cazul monedelor izolate, concentrate cu deosebire în raioanele centrale și sudice ale Republicii³⁵. După emisiunile cunoscute, tezaurele enumerate nu par să se încheie mai târziu de deceniul 355-365/366.

Ca și tezaurul de la Budăi, și cele recuperate parțial de la Chișinău și din zona Orheiului par a se fi încheiat înainte de anul 358. Din tezaurul de la Taraclia, alături de un argenteus-*siliqua* de Sirmium de la Constantius II, s-au recuperat alți trei emiși de Valentinian și Valens (doi din ei la Constantinopol) înainte de 367³⁶, structură confirmată de depozitul de la Lărguța, unde circa 14,5% din monede (lotul publicat) datează din intervalul 364-367. Faptul că și cele mai multe monede izolate au aceeași încadrare cronologică cu cele tezaurizate sugerează pătrunderea unor loturi de argentei în regiune posibil încă din

r. Telenești, „bought by the Museum in 1993-4”). E. Nicolae, *Le trésor monétaire du IVe siècle du district de Telenești (République de Moldavie)*, comunicare la Sesiunea Internațională de Comunicări Științifice „Arheologia mileniului I p.Chr.”, ediția a X-a, Ploiești, 25-27 august 2011, v. *Rezumate*, a demonstrat, pe baza unei investigații personale, că loturile achiziționate ca provenind din r. Telenești constituiau de fapt fragmente din marele tezaur descoperit în 1973 la Chișinău.

²⁸ Lilia Dergaciova, *Noi tezaure . . .*, p. 91, nota 6; eadem, *The siliqua coin finds . . .*, p. 122-123. În ambele lucrări, autoarea semnalează, fără detalii, un alt lot, de circa 200 argentei-*siliquae*, care ar fi fost descoperit în anii 1999-2000 pe strada Grenoble din Chișinău, situată în aceeași parte a orașului, deci posibil a proveni tot din marele tezaur aflat în 1973.

²⁹ După informațiile comunicate de E. Nicolae (vezi mai sus nota 27), tezaurul a fost descoperit pe un teren în pantă și a fost probabil risipit din vechime de alunecări de teren și lucrări agricole. Terenul a fost răscolit de zeci de căutători de comori pe o perioadă îndelungată; majoritatea monedelor au intrat în colecții din Rusia, dar au ajuns și în colecții din Ucraina, Rep. Moldova și România.

³⁰ Lilia Dergaciova, *Noi tezaure . . .*, p. 89-105, în special p. 89-90 și 93-98; eadem, *The siliqua coin finds . . .*, p. 127-128.

³¹ Th. Isvoranu, *Monede din epoca romană imperială descoperite în Basarabia centrală. Observații asupra compoziției unor piese analizate prin fluorescență de raze X*, comunicare la al XII-lea Simpozion de Numismatică, Chișinău 15-17 septembrie 2011, Programul și rezumatele comunicărilor, p. 9-10.

³² Tatiana Kokoržickaja, Elena Stoljarik, *Pozdnerimskie i vizantijskie monety v meždureč'e Dnepra I Pruta (70-80-e gg.) în Numizmatičeskie issledovanija po istorii Jugo-Vostočnoj Evropy*, Chișinău, 1990, p. 114, nr. 22; Elena Stoljarik, *Essays . . .*, p. 30-31.

³³ A.A. Nudel'man, *Topografija . . .*, p. 50, nr. 4 (Antiochia).

³⁴ Lilia Dergaciova, *Noi tezaure . . .*, p. 91 și p. 98, nr. 77, pl. V; eadem, *The siliqua coin finds . . .*, p. 121.

³⁵ Lilia Dergaciova, *The siliqua coin finds . . .*, p. 131-142; p. 171-176, pl. X-XV; cele mai numeroase piese descoperite izolat au fost înregistrate în r. Cantemir; eadem, *The siliqua coin finds . . . (continuation)*, p. 147-164.

³⁶ Cele două piese de la Valens sunt lipite; la Tatiana Kokoržickaja, Elena Stoljarik, *loc. cit.*, determinarea este: 2 AR Constantius II, 2 AR Valentinian I, cu specificarea că sunt lipite două piese, de la Constantius II și Valentinian, informație preluată la Al. Popa, Larisa Ciobanu, *op. cit.*, p. 68; A. Bolocan, *Tezaurul de siliquae de la Taraclia (Ceadâr-Lunga)*, Tyrageția, 14, 2005, p. 83-86, cu ilustrație exhaustivă și mărită, respectiv identificarea: AR Constantius II (Sirmium, 355-361); AR „Valentinian II (375-392)” (Constantinopol); AR emitent neprecizat (Constantinopol); AR Valens ?, atelier neprecizat, cele două din urmă fiind lipite; autorul se confruntă cu probabila confuzie între depozitul de patru denari descoperit în orașul Taraclia, r. Taraclia (fost Ceadâr-Lunga), descriși la Nudel'man, *Topografija . . .*, p. 57, nr. 19, ca fiind găsiți lipiți unul de altul, și cel de patru *siliquae* găsit în satul Taraclia, r. Căușeni, de asemenea cu două piese lipite, aflat la MNIM, FB-13135 – FB-13138; Lilia Dergaciova, *Noi tezaure . . .*, p. 91; eadem, *The siliqua coin finds . . .*, p. 128-129 (Taraclia, r. Ceadâr-Lunga).

ultimii ani ai domniei lui Constantius II, reprezentând poate inițial plăți către *foederati* goți în virtutea tratatului din 332, sau eventual în contextul uzurpării puterii imperiale de către constantinianul Procopius, căruia goții i-au acordat sprijin³⁷. Și faptul că majoritatea pieselor descoperite izolat precum și cei mai mulți argentei din tezaurele de la Budăi și Lărguța provin din atelierele de la Sirmium și Constantinopol, iar din fragmentele de tezaur localizate în împrejurimile Orheiului, la Chișinău și la Taraclia, r. Căușeni se cunosc doar emisiuni ale acestor monetării, ar constitui un alt argument pentru apartenența inițială a acestora la loturi mai mari ajunse în zonă oarecum simultan sau contemporan, iar ulterior distribuite. Procentajul important al monedelor bătute la Sirmium în zona Dunării de Jos ar putea fi justificat și de împrejurările campaniei lui Constantius împotriva sarmaților din anii 357-359, având ca bază acest oraș, capitală a praefecturii Illyricum³⁸. Prezumtiva identificare a destinatarilor acestor plăți în argint cu populațiile sintezei culturale Sântana de Mureș-Černjahov este întărită de localizarea celor mai importante tezaure (de la Budăi și Chișinău) în cadrul unor așezări atribuite acestora. Tot în așezări de tip Černjahov s-au descoperit și piesele izolate de la Seliște, r. Orhei (Maximian Herculius)³⁹ și Solonceni, r. Rezina (Constantius II)⁴⁰.

Principala analogie de pe teritoriul Ucrainei provine din sudul Basarabiei de la Holms'ke, r. Arcyz, reg. Odesa unde, de asemenea într-o așezare Černjahov, a fost descoperit un tezaur de 93 de argentei de la Constantius II între care o imitație tip *vota*, în proporție de aproape 98% bătută la Constantinopol și Sirmium⁴¹.

Din Moldova de la apus de Prut nu se cunoaște niciun tezaur monetar din argint, s-au semnalat însă cel puțin 17 monede izolate, cronologic nedepășind anul 358, dintre care trei descoperite sigur în contexte Černjahov: așezarea de la Poienești, jud. Vaslui (argenteus de la Constantius II bătut la Sirmium)⁴² și în necropolele de la Bogdănești, com. Fălciu, jud. Vaslui (imitație după o piesă de tip *vota*)⁴³ și Lețcani, jud. Iași (argenteus emis la Antiochia, purtat ca pandantiv)⁴⁴.

Prezența în tezaur a imitației după monedele de tip *vota tricennalia* ale lui Constantius II (pl. VIII.c), confecționată fără doar și poate în mediu barbar, dar care se apropie ca dimensiuni de acestea (2,64 g; 20 mm)⁴⁵, ar confirma faptul că argenteii pătrunși din Imperiu nu erau utilizați doar ca metal prețios, ci serveau și la diverse plăți, poate intercomunitare, ca monede propriu-zise, uneori în asociere cu asemenea creații locale, cu legendă mai mult sau mai puțin indescifrabilă. Drept analogii, în stadii diferite de stilizare a iconografiei prototip, alături de piesa din tezaurul de la Holms'ke și de cea din necropola de la Bogdănești menționate mai sus, din Republica Moldova se cunoaște o piesă izolată descoperită la Beștemac, r. Leova⁴⁶, iar de pe teritoriul Ucrainei de vest, două piese din r. Hmelnițki⁴⁷. Încetarea

³⁷ Amm. Marcell., XXVII.5.1.

³⁸ Amm. Marcell., XIV.5.1.; RIC, VIII, p. 382.

³⁹ A.A. Nudel'man, *op. cit.*, p. 65, nr. 53.

⁴⁰ Al. Popa, Larisa Ciobanu, *op. cit.*, p. 61-62, cu bibliografia.

⁴¹ Elena Stoljarik, *Essays. . .*, p. 30-31, tabelul 2; Al. Popa, Larisa Ciobanu, *op. cit.*, p. 98-99, cu bibliografia; Lilia Dergaciova, *The siliqua coin finds. . .*, p. 123-127; p. 162-168, pl. I-VII; p. 177, pl. XVI.

⁴² C. Preda, *op. cit.*, p. 449, nota 31; p. 476, nota 285; V.M. Butnariu, *op. cit.*, p. 159, nr. 142, cu bibliografia; Delia Moisil, *Moneda romană târzie în Barbaricum. România – studiu de caz*, în O. Țentea, I.C. Opreș (ed.), *Near and Beyond the Roman Frontier. Proceedings of a colloquium held in Târgoviște, 16-17 October 2008*, București, 2009, p. 262, nota 17.

⁴³ C. Preda, *op. cit.*, p. 449, nota 36; p. 459, nota 102; V.M. Butnariu, *op. cit.*, p. 152, nr. 21; Delia Moisil, *op. cit.*, p. 262, nota 11.

⁴⁴ C. Preda, *op. cit.*, p. 449, nota 32; p. 471, nota 226; V.M. Butnariu, *op. cit.*, p. 158, nr. 108, cu bibliografia; Delia Moisil, *op. cit.*, p. 262, nota 14.

⁴⁵ Mai sus, notele 6 și 7.

⁴⁶ Lilia Dergaciova, *op. cit.*, p. 138, nr. 63; p. 177, pl. XVI.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 144, nr. 111-112; p. 152; p. 177, pl. XVI.

în 358 a emisiunilor „grele” de argint constantiniene, deosebit de apreciate dincolo de granița nordică a Imperiului, era de natură să fi impulsionat fenomenul imitării lor.

*Some remarks on the late Roman coin hoard discovered at Budăi
(Orhei district, Republic of Moldova)*

ABSTRACT

The author presents some details regarding the *siliqua* coin hoard of *vota*-type discovered in 1951 in the village of Budăi, the only one of this type completely recovered, on the territory of the Republic of Moldova. Over the course of several decades, several summary reports were made about this discovery in works of the chronicle or repertoire type, but a publication of the coins (126 pieces out of the total of 128 discovered) kept in the collection of the National Museum of Ethnography and Natural History in Chișinău could only be made in 2014, in the volume V.1 of the *Corpus Nummorum Moldaviae* series. Since the format of the publication did not allow a commentary to accompany the catalog and the illustration, some clarifications are made now, regarding the history and bibliography of the discovery, the structure of the monetary hoard, as well as the chronology and diffusion north of the Danube of the *siliquae* from the last part of the reign of Constantius II and from the first years of the house of Valentinian I. The 126 coins are „heavy” *siliquae* equivalent to the Constantinian *argentei*, issued prior to Constantius II’s reform of AD 358. They were struck at Sirmium (28), Constantinople (90) and Antioch (8). Except of a single coin struck before AD 353 in Constantinople, all the others, of the *vota tricennalia* type, date from the interval 353-358. Among the coins from Constantinople, representing over 70% of the total, the best documented is the issue with a dot in exergue (63 *siliquae* minted in all of the *officinae*). From Sirmium, a specimen of a possible unpublished issue, marked SIRMΩ, should be noted, unless it is another way of rendering the mark of the SIRMΩ series, dated by J.P.C. Kent in the years 351-355; from Antioch, a rare issue attested by a piece from the 4th *officina* (ANTΔ), for which Kent only knew specimens from the Θ workshop. The imitative piece, previously published, seems to be of local origin, as indicated by analogies from the Republic of Moldova, eastern Romania and western Ukraine. The known integral composition of the hoard from Budăi constitutes it as a chronological benchmark for other *siliquae* hoards between the Prut and Dniester, in a more or less fragmentary state, discovered at: Lărguța, Chișinău, Taraclia, Capaclia, Braniște and an unlocated point in Orhei district (Republic of Moldova), respectively Holms’ke, Odesa region (Ukraine), the latter also containing an imitation. According to the known issues, the listed hoards do not seem to end later than the decade 355-365/366, the hiding of the coins in the ground may be related to the context of the events of the early years of the Valentinian dynasty.

FIGURES CAPTION

Pl. I-VII. Coins from the hoard discovered at Budăi.

Pl. VIII. Coins from the hoard discovered at Budăi (enlarged 2:1): a. Catalog no. 18 (Sirmium); b. Catalog no. 121 (Antiochia); c. The imitative coin (after V.V. Kropotkin, *Klady rimskih monet na teritorii SSSR*, Arheologija SSSR. Svod Arheologičeskikh Istočnikov G 4-4, Moscova, 1961, p. 95-96, no. 1355, fig. 20).

Abrevieri

AAASH	Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae, Budapesta
ActaMN	Acta Musei Napocensis, Cluj-Napoca
AII(A)Iași	Anuarul Institutului de Istorie (și Arheologie) „A.D. Xenopol”, Iași
Amm. Marcell.	Ammianus Marcellinus, <i>Rerum gestarum libri qui supersunt</i> .
ArhMold	Arheologia Moldovei, Iași-București
BAR, I.S.	<i>British Archaeological Reports, International Series</i> , Oxford
BAR, S.S.	<i>British Archaeological Reports, Supplementary Series</i> , Oxford
BSNR	Buletinul Societății Numismatice Române, București
CN	Cercetări Numismatice, București
CNA	Cronica Numismatică și Arheologică, București
CNH	L. Réthy, <i>Corpus nummorum Hungariae</i> , I-II, Budapesta, 1899-1907
Crawford	M.H. Crawford, <i>Roman Republican Coinage</i> , Cambridge, 1974
CreștCol	Creșterea Colecțiilor, Biblioteca Academiei Române, București
Dacia	Dacia. Recherches et découvertes archéologiques en Roumanie, București, I-XII (1924-1947)
Dacia, N.S.	Dacia, Revue d'Archéologie et d'Histoire Ancienne, Nouvelle Série, București (1957-)
DOP	Dumbarton Oaks Papers, Washington
DRH	<i>Documenta Romaniae Historica</i> , București
Huszár	Lajos Huszár, <i>Münzkatalog Ungarn von 1000 bis heute</i> , Budapesta, 1979
IAB	Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București
JNG	Jahrbuch für Numismatik und Geldgeschichte, München
LRBC	<i>Late Roman Bronze Coinage A.D. 324-498</i> , Londra, 1965: I – P.V. Hill, J.P.C. Kent, <i>The Bronze Coinage of the House of Constantine A.D. 324-346</i> ; II – R.A.G. Carson, J.P.C. Kent, <i>Bronze Roman Imperial Coinage of the Later Empire A.D. 346-498</i>
Martin	F. Martin, <i>Kolonialprägungen aus Moesia Superior und Dacia</i> , Bonn, 1992
MCA	Materiale și Cercetări Arheologice, București
MINAC	Muzeul de Istorie Națională și Arheologie, Constanța
NC	Numismatic Chronicle, Londra
NK	Numizmatikai Közlöny, Budapesta
Pick	B. Pick, <i>Din antiken Münzen von Dacien und Moesien</i> , I, 1, Berlin, 1898
Pick-Regling	B. Pick, K. Regling, <i>Din antiken Münzen von Dacien und Moesien</i> , I, 2, Berlin, 1910
Pohl	Artúr Pohl, <i>Münzzeichen und Meisterzeichen auf ungarischen Münzen des Mittelalters, 1300-1540</i> , Graz-Budapesta, 1982
Preda	C. Preda, <i>Monedele geto-dacilor</i> , București, 1973
Recueil	W.H. Waddington, E. Babelon, Th. Reinach, <i>Recueil général des monnaies grecques d'Asie Mineure</i> , I-IV, Paris, 1904-1912
RIC, I	H. Mattingly, E.A. Sydenham, <i>The Roman Imperial Coinage</i> , I, <i>Augustus to Vitellius</i> , Londra, 1923
RIC, I ²	C.H.V. Sutherland, <i>The Roman Imperial Coinage</i> , I, ediție revăzută, Londra, 1984

RIC, II	H. Mattingly, E.A. Sydenham, <i>The Roman Imperial Coinage</i> , II, <i>Vespasian to Hadrian</i> , Londra, 1926
RIC, III	H. Mattingly, E.A. Sydenham, <i>The Roman Imperial Coinage</i> , III, <i>Antoninus Pius to Commodus</i> , Londra, 1930
RIC, IV, 1	H. Mattingly, E.A. Sydenham, <i>The Roman Imperial Coinage</i> , IV, 1, <i>Pertinax to Geta</i> , Londra, 1968
RIC, V, 2	P.H. Webb, <i>The Roman Imperial Coinage</i> , V, 2, Londra, 1933 (reimprimat 1968)
RIC, VI	C.H.V. Sutherland, <i>The Roman Imperial Coinage</i> , VI, <i>From Diocletian's reform (A.D. 294) to the death of Maximinus (A.D. 313)</i> , Londra, 1967
RIC, VII	P.M. Bruun, <i>The Roman Imperial Coinage</i> , VII, <i>Constantine and Licinius A.D. 313-337</i> , Londra, 1966
RIC, VIII	J.P.C. Kent, <i>The Roman Imperial Coinage</i> , VIII, <i>The Family of Constantine I A.D. 337-364</i> , Londra, 1981
RIC, IX	J.W.E. Pearce, <i>The Roman Imperial Coinage</i> , IX, <i>Valentinian I-Theodosius I</i> , Londra, 1933 (reimprimat 1968)
RIC, X	J.P.C. Kent, <i>The Roman Imperial Coinage</i> , X, <i>The Divided Empire and the Fall of the Western Parts A.D. 395-491</i> , Londra, 1994
RPC	Roman Provincial Coinage
SCIV(A)	Studii și Cercetări de Istorie Veche (și Arheologie), București
SCN	Studii și Cercetări de Numismatică, București
Simpozion Chișinău 2000	<i>Simpozion de Numismatică dedicat împlinirii a patru secole de la prima Unire a românilor sub Mihai Voievod Viteazul, Chișinău, 28-30 mai 2000, Comunicări, studii și note</i> , București, 2001
Simpozion Chișinău 2001	<i>Simpozion de Numismatică organizat în memoria martirilor căzuți la Valea Albă, la împlinirea a 525 de ani (1476-2001), Chișinău, 13-15 mai 2001, Comunicări, studii și note</i> , București, 2002
Simpozion Chișinău 2002	<i>Simpozion de Numismatică dedicat împlinirii a 125 de ani de la Proclamarea Independenței României, Chișinău, 24-26 septembrie 2002, Comunicări, studii și note</i> , București, 2003
Simpozion Chișinău 2003	<i>Simpozion de Numismatică dedicat Centenarului Societății Numismatice Române (1902-2003), Chișinău, 26-28 noiembrie 2003, Comunicări, studii și note</i> , București, 2005
Simpozion Chișinău 2004	<i>Simpozion de Numismatică, organizat cu ocazia comemorării sfântului Ștefan cel Mare, domn al Moldovei (1504-2004), Chișinău, 29 septembrie-2 octombrie 2004, Comunicări, studii și note</i> , București, 2007
SMMIM	Studii și Materiale de Muzeografie și Istorie Militară, București
TNDBülten	Türk Numismatik Derneği, Bülten, İstanbul
Varbanov	I. Varbanov, <i>Greek imperial coins</i> , I, <i>Dacia, Moesia Superior, Moesia Inferior</i> , Burgas, 2005
Weiser	W. Weiser, <i>Katalog der Bithynischen Münzen der Sammlung des Instituts für Altertumskunde der Universität zu Köln</i> , I, 1983